

Een lange reis

De techniek van tinglazuur is waarschijnlijk in de negende eeuw ontstaan bij Bagdad (Irak), als imitatie van het veel oudere Chinese porselein. Van de dertiende tot de vijftiende eeuw kende de majolica-techniek in Spanje zijn hoogtepunt. Vandaar werd ze in de vijftiende eeuw geïmporteerd in Italië. De producten werden vanuit de havenstad Valencia via het eiland Mallorca vervoerd; vandaar dat de Italianen geglazuurd aardewerk

majolica noemden. Om hun afzetgebieden te kunnen vergroten verhuisden Italiaanse majolicabakkers naar andere gebieden binnen Italië en ook daarbuiten. Zoals Antwerpen, destijds een welvarende havenstad en het middelpunt van wetenschap en cultuur. Goede vaarverbindingen via Schelde en stadsgrachten vergemakkelijkten de aanvoer van grondstoffen en afvoer van producten.

Politieke en religieuze spanningen deden veel pottenbakkers uit Antwerpen na 1550 naar de noordelijke Nederlanden vluchten. De meesten vestigden zich in Hollandse steden. Behalve bedrijfskapitaal namen zij gespecialiseerde kennis, techniek en handelsrelaties mee.

Door de grote economische bloei tussen 1580 en 1630 nam de productie gestaag toe. Uit boedelinventarissen is gebleken dat vanaf 1600 ook het aantal schotels geleidelijk toenam. Foto: Harold van den Hauten

Aardewerk is dikker, minder dicht en minder hard dan porselein

Een Friese schotel in de kademuur

Bij de restauratie van de kaden van Museum Flehite kwam onlangs een onooglijk voorwerp uit de blubber. Ook na schoonmaken is deze schotel van 17 cm doorsnee niet moeders mooiste. Terwijl hij toch bedoeld was als versiering boven de deur, op de schoorsteenmantel of boven de bedstede. Door de blauwe kleur weten we dat hij uit Fryslân komt en dateert uit de periode 1675-1725.

Gerard Raven • Ep de Ruiter

Via onze stadsarcheologen en Museum Het Prinses-
hof kwam ik terecht bij expert Pieter Tichelaar. Hij meldt dat je van veel borden niet precies kunt zeggen waar ze zijn gemaakt; maar in dit geval is hij vrij zeker van zijn zaak.

Al rond 1650 werd de versiering met granaatappels toegepast. Toen de schaal gemaakt werd zag die er veel mooier uit. Hij is grijszer geworden door inwerking van zuren in de bodem of een beerput, bijvoorbeeld urinezuur. Nadat de randen beschadigd waren is hij weggegooid, misschien in een beerput onder een toilet. Maar we hebben er geen andere vondsten gedaan en dus kan de schaal ook los in de bodem hebben gelegen.

Wat een verschil met het mooie oranje en groen van een grotere

schotel die ook in Amersfoort door de stadsarcheologen is gevonden (foto linksboven). Hij is mogelijk in Haarlem gemaakt. Naast granaatappels staan er ook druiven op. Zo'n schaal was echt een luxeproduct. Beide schalen zijn majolica-aardewerk. Dat is te herkennen door een kleurrijke beschildering op een ondoorzichtbare witte ondergrond (tinglazuur). Om kosten te besparen werd de achterkant voorzien van het veel goedkopere loodglazuur, dat grijsgroen kleurt.

Grote productie

De Friese majolica is lang vergeten, maar heeft een omvangrijke productie gehad die ook werd uitgevoerd naar andere gewesten, de Oostzee en Amerika. Alleen Tichelaar in Makkum (voorvader van Pieter Tichelaar) maakte in 1719 al ruim 26.000 scho-

tels en bijna 250.000 tegels in zijn 27 ovens. Er waren majolica-ateliers in Bolsward, Harlingen en Makkum. De techniek week niet af van die van de Hollanders. Eerst werd met klei de vorm bepaald, in het geval van een schotel met een pottenbakkerswiel. Na het drogen volgde het eerste 'rauwe' bakken. Daarna konden het glazuur en de versiering worden aangebracht. Het schilderen gebeurde met de hand, waarbij de cirkels weer werden gezet met behulp van het wiel. Voor de afbeelding zelf gooide men houtskoolpoeder op een werktekening, waarbij de contouren werden overgebracht door prikgaatjes. Door het handwerk was geen enkele schotel hetzelfde en de schilders hielden er ook van om te variëren in de vruchten en de randversiering. De werkzaamheden werden in serie uitgevoerd en verdeeld over

Alleen Tichelaar in Makkum maakte in 1719 al ruim 26.000 schotels en bijna 250.000 tegels in zijn 27 ovens

verschillende ambachtslieden. Zoals gemeld zijn Friese schotels altijd blauw en/of paars.

Het was lange tijd niet de gewoonte om een fabrieksmerk op de onderzijde te zetten. Wel zette men er graag een jaartal op. Misschien her-

ken een lezer het merk op onze schotel.

In Fryslân bakte men vooral tegels en waren schotels en kommen dus een bijproduct. Wel werd alles samen in dezelfde oven gezet, waarbij de afbeelding naar beneden lag. Kenmerkend bij majolica is de afdruk aan de voorzijde van een proen, een driehoekig stukje aardewerk, waarop aan drie hoeken uitstekende punten zijn aangebracht. De pottenbakkers plaatsten proenen tussen de opeengestapelde schalen ter bescherming van het tinglazuur en om te voorkomen dat schotels aan elkaar vast zouden bakken. Zo werkte men tot eind negentiende eeuw. In Delft werden intussen veel fijnere en duurdere producten gemaakt.

Gerard Raven is conservator van Museum Flehite in Amersfoort